Arşivde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi-Mart 2024, Cilt: 1, Sayı: 1
Journal of Women and Gender in the Archives-March 2024, Volume 1, Issue 1

arşivde KADIN VE TOPLUMSAL CİNSİYET DERGİSİ
Journal of Women and Gender in the Archives

Kenti Temsil Eden Kadınlara Kent Arşivinden Bakmak

Looking at the Councilwoman from the City Archives

Songül Güneş[1]
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivleri, Kentin Siyasal ve Toplumsal Yaşamına Dair Kıymetli Bilgi ve Belgeler Barındırıyor. Erken Cumhuriyet Döneminde Halkoyuyla İlk Kez Seçilerek İstanbul Şehir (Umumi) Meclisi'nde Söz Sahibi Olan Kadınların Meclis Karar Tutanakları Işığında ve Süreli Yayınlar Aracılığıyla Verdikleri Beyanat ve Röportajlar Kadınların Kent Yönetimine İlişkin Kanaat ve Gözlemleri Hakkında Fikir Vermektedir.

Özet

Türkiye'de kadınlar ilk kez 1930 yılında yapılan yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı elde ettiler. Bu tarihten itibaren yaşadıkları kentlerin idaresinde; meclis üyesi, belediye başkanı vb. resmi görevler üstlenmeye başladılar. Kamuoyunda ilgi odağı oldukları bu evrede kentlerin meselelerini tartışma, geliştirme olanağı buldular ve bunda oldukça büyük bir performans sergilediler.

Aynı yıl yürürlüğe giren 1580 Sayılı Belediye Kanunu'na göre, İstanbul Şehremaneti İstanbul Belediyesi'ne dönüşmüş ve Cemiyet-i Umumiye-i Belediye ile Vilayet Umum Meclisi'nin lağvedilerek İstanbul Şehir Meclisi adında bir kent meclisi kurulmuştur. 1930 yılında ilk dönemini icra eden İstanbul Şehir Meclisi'nde 6 kadın üye olarak yer almıştır. Fatih, Beyoğlu, Eminönü ve Kadıköy ilçelerinden seçilen bu isimler; Nakiye Elgün, Latife Bekir Çeyrekbaşı, Safiye Hüseyin Elbi, Refika Hulusi Behçet, Rana Sani Yaver ve Ayşe Remzi Çiner'di.

Kadınların ilk kez seçildiği erken Cumhuriyet dönemi İstanbul'unun kent idaresine dair birçok bilgi, belge ve materyalin muhafaza edildiği kurumlar arasında şüphe-

1. songullgns@gmail.com, ORCİD: 0000-0002-6726-6802.

siz tarihsel birikimi olan yerel yönetim birimleri başta gelmektedir. Bu sebeple, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşiv Müdürlüğü bünyesinde bulunan İstanbul Şehir Meclisi karar tutanakları, dönemin idari, sosyal, kentsel ve hukuki birçok meselesine ilişkin tartışmalara ışık tutar niteliktedir.

Bu incelemede, İBB Arşiv Müdürlüğü'nün yanı sıra, İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü'ne bağlı Atatürk Kitaplığı bünyesinde bulunan zengin arşiv kaynakları da dikkate alınmıştır. Ulusal ve yerel bakımdan muazzam bir çeşitliliğe sahip olan İBB Atatürk Kitaplığı'nın, İstanbul kent idaresine dair tarihten günümüze gelen eşsiz arşivi, özellikle de kişisel arşiv koleksiyonları, çalışmada faaliyetleri incelenen kadınlar arasında bulunan Safiye Hüseyin Elbi hakkında birçok bilgi ve belgeye erişimi mümkün kılmıştır. Koleksiyonlar arasında yer alan, dönemin resmi yayın organı *İstanbul Belediye Mecmuası*'nda da kent idaresine dair pek çok bilgiye erişmek mümkündür.

Araştırmada, Cumhuriyet'in ilanını takip eden yıllarda İstanbul'da ilk kez resmi görevler üstlenerek kent üzerine söz sahibi olan kadınların seçilme sürecinin yanı sıra, görevleri esnasındaki faaliyetlerine ilişkin olarak kent arşivini barındıran başlıca mekânlardan elde edilen bilgi, belge ve materyaller incelenecektir.

Anahtar kelimeler: *Kent Arşivi, Kadın Meclis Üyeleri, Cumhuriyet, Belediye, İstanbul.*

Abstract

In Turkey, women had the right to vote and be elected for the first time in the local elections held in 1930. From this date on, in the administration of the cities they live in; councilor, mayor, etc. they began to take on official duties. In this phase, where they were the center of attention of the public, they had the opportunity to discuss and develop the issues of the cities, and they showed a very advanced performance in this.

According to the Municipality Law No. 1580, which entered into force in the same year, Istanbul Şehremaneti was transformed into Istanbul Municipality and a city council named Istanbul City Council was established by abolishing the Municipal General Council and the Provincial General Assembly. There were six female council members in the Istanbul City Council, which held its first term in 1930. These names selected from Fatih, Beyoğlu, Eminönü and Kadıköy districts; Nakiye Elgün, Latife Bekir Çeyrekbaşı, Safiye Hüseyin Elbi, Refika Hulusi Behçet, Rana Sani Yaver and Ayşe Remzi Çiner.

In the Early Republican period, when women were elected for the first time, the leading institutions in which many information, documents and materials related to the city administration of Istanbul are preserved are undoubtedly the local government units with a historical past. For this reason, the minutes of the Istanbul City Council, which is under the Istanbul Metropolitan Municipality Archive Directorate, sheds light on the discussions on many administrative, social, urban and legal issues of the period.

In this study, besides the IMM Archives Directorate, the rich archive resources within the Atatürk Library, which is affiliated to the IMM Library and Museums Directorate, were also taken into account. The unique archive of the Istanbul city administration, especially the personal archive collections, of the IMM Atatürk Library, which has a tremendous diversity nationally and locally, has made it possible to access many information and documents about Safiye Hüseyin Elbi, who is among the women whose activities were examined in the study. It is also possible to access a lot of information about the city administration in the Periodical of Istanbul Municipality, the official publication of the period, which is among the collections.

In this study, the information, documents and materials obtained from the main places that house the city archive regarding the election process of women who have a say in the city by undertaking official duties for the first time in Istanbul in the years following the proclamation of the Republic, as well as their activities during their duties will be examined.

Keywords: *City Archive, Women Councilors, Republic, Municipality, Istanbul.*

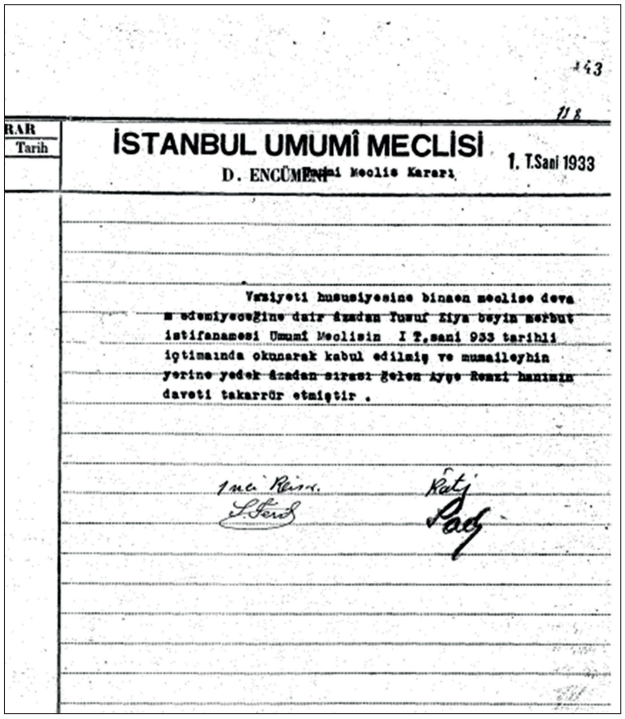
Giriş

Kadınların toplumsal yaşamda öncü roller üstlenmeleri Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında ivme kazanan bir olguydu. Ancak bu alandaki ileri kazanımlar şüphesiz Cumhuriyet'in ilanıyla önemli bir atılım gerçekleştirdi. Türkiye'de kadınların siyasal yaşama katılımında ise 1930 yılı bir dönüm noktasıdır. Bu yıl aynı zamanda Cumhuriyet idaresinin 1580 Sayılı Belediye Kanunu'nu[2] yürürlüğe koymasıyla, yerel yönetimler alanında da bir reform sürecinin başlangıcını da ihtiva eder. Bu tarihten sonra kadınlar kent idaresinde söz sahibi olmaya, kentin sorunlarını kamuoyu gündemine taşımaya

2. *Resmî Gazete*, 14 Nisan 1930, sy. 1471, 8826.

ve çözümünde rol almaya başladılar.[3] İstanbul'da kent idaresi, Tanzimat devrinde modern bir hüviyete kavuşmuş ve 16 Ağustos 1855 tarihinde İstanbul Şehremaneti kurulmuştur.[4] Cumhuriyet idaresinin yerel yönetim reformu 1930 yılında yürürlüğe girmiş ve İstanbul Şehremaneti İstanbul Belediyesi'ne dönüşmüştür. O tarihe kadar İstanbul'da idari işlevi olan iki yerel meclis bulunmaktaydı.[5] Cemiyet-i Umumiye-i Belediye ile Vilayet Umumi Meclisi'nin birleşiminden vücuda gelen İstanbul Şehir (Umumi)[6] Meclisi'nin ilk başkanlığına ise kanunun öngördüğü şekilde, dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Reisi olan Muhittin Memduh Üstündağ getirildi.[7] Meclis, İstanbul'un 15 kazasından seçilecek olan 61 üye ve 8 encümenden oluşuyordu.

1930 yılı yerel seçimleri, iktidardaki Cumhuriyet Halk Fırkası ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın teşvikiyle kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası[8] arasında geçen yarışa sahne oldu. 1-18 Ekim arasında gerçekleşen seçimlerde İstanbul'da; Cumhuriyet Halk Fırkası adayları arasında yedi kadın bulunuyordu. Bunlardan beşi seçildi. Nakiye Elgün, Latife Bekir Çeyrekbaşı, Rana Sani Yaver, Refika Hulusi Behçet, Safiye Hüseyin Elbi. Ayşe Remzi Çiner ise CHF listesinden yedekte kaldıktan sonra 1933 yılında istifa sebebiyle boşalan koltuğa seçildi ve böylece meclisin ilk döneminde 6 kadın görev yapmış oldu. Kadınların meclislerde üyelik için aday listelerinde yer aldığı bir diğer kent ise İzmir'di.[9]

İSTANBUL UMUMÎ MECLİSİ

1. T.Sani 1933

Ayşe Remzi Çiner'in üyelerden Yusuf Ziya Bey'in istifası sebebiyle yedekten yükselerek meclise davet edilmesine dair karar. İBB Kurum Arşivi, Karar No: 118/143, Tarih: 1.11.1933.

Cumhuriyet İstanbul'unda Şehir Meclisinin İlk Kadın Üyeleri: Beyoğlu ilçesinden seçilen Nakiye Elgün:

Bir eğitimci olan Nakiye Elgün 1880 yılında İstanbul'da doğdu. İlk öğrenimini Rehber-i Marifet Mektebi'nde gördü. Ardından Darülmuallimat'a (Kız Öğretmen Okulu) kaydoldu. 1900'de buradan mezun oldu ve 1911 yılına kadar okulda kalmaya devam ederek yöneticilik yaptı. Kadın haklarını savunma gayesiyle, 1908'de Halide Edip Hanım ile Teali Nisvan Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldı. 1912'de Türk Ocağı'nın ilk kadın üyelerindendi. Cemal Paşa'nın Suriye Valiliği döneminde Halide Edip ile Şam ve Beyrut'ta Türkçe eğitim veren okullar açılmasında görev aldı. Milli Mücadele döneminde pek çok sivil toplum kuruluşu eliyle Anadolu'ya

3. Kozmopolit yapısıyla 20. yüzyılın son imparatorluklarından, yıkılmaya yüz tutmuş Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul kamuoyu, basın ve yetişmiş kadrolarıyla genç Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük şehri olarak ülkenin iktisadi, sosyal, kültürel ve ticari pek çok alanında belirleyici oldu. Aslında Osmanlı Devleti'nin son yıllarında kadınların başkent İstanbul'da görünürlüğü -bilhassa I. Dünya Savaşı'nda erkeklerin cephede silah altına alınmalarıyla beraber- artmıştı. Bu sebeple kadınlar, muhtelif mesleklerde iş tutmaya başladılar. Tabiatın boşluk kabul etmediği gerçeği şüphesiz burada da geçerliliğini korudu. Sosyal ve iktisadi yaşamda rol üstlenen kadınların ilerleyen yıllarda siyasal yaşamda da söz sahibi olmaları kaçınılmazdı. Öte yandan dünyada da bu yönde bir eğilim revaçtaydı. İlk olarak 1893 yılında Yeni Zelanda'da kadınlara siyasal yaşama katılım yani oy verme hakkı tanındı. Gisela Bock, *Avrupa Tarihinde Kadınlar*, çev. Zehra Aksu Yılmazer (İstanbul: Literatür Yayınları, 2004), 150. Ardından dünyanın gelişmiş birçok ülkesinde kadınlar seçme ve seçilme hakkını elde etti. Cumhuriyetin ilanıyla beraber modern bir ulus devletin temelleri atıldı ve Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde toplumsal yaşam; Medeni Kanun, Şapka ve Kılık Kıyafet Kanunu, Harf İnkılabı ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu başta olmak üzere pek çok yasayla çağdaş dünyanın kurallarına göre düzenlendi.
4. Tarkan Oktay, *Osmanlı'da Büyükşehir Belediye Yönetimi: İstanbul Şehremaneti* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011), 17.
5. Songül Güneş, "İstanbul Umumi Meclisi'nde Beykoz Azalarının Faaliyetleri (1930-1938)", *Beykoz 2020 Sempozyumu Tebliğler Kitabı* (İstanbul: Beykoz Kitaplığı, 2021), 1078.
6. Meclis karar tutanaklarında İstanbul Umumi Meclisi adı kullanılmasına karşın, dönemin basını ve muhtelif beyanatında İstanbul Şehir Meclisi ifadesi kullanılmaktadır.
7. 1884 yılında Sakız Adası'nda doğan Muhittin Üstündağ, 1909'da Darülfünun Hukuk Mektebi'ni bitirdi. Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Emniyet Genel Müdürü olarak 1924-25 yıllarında görev yaptı. 1926 yılında İstanbul Şehreminliği'ne atandı. 1928'de vekâleten İstanbul Valiliği görevini üstlendi. 1938 yılına kadar İstanbul Valisi ve Belediye Reisi olarak görev yaptı. 1939'da emekliliğe sevk edildi. 1945 yılı ara seçimlerinde İstanbul Bağımsız Milletvekili oldu. 30 Nisan 1953'te vefat etti. Kabri, belediye reisliği döneminde inşa edilen Zincirlikuyu mezarlığındadır. Songül Güneş, *İstanbul'un Son Şehremini Muhittin Üstündağ* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, 2023), 21.
8. Cem Emrence, *99 Günlük Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 77.
9. Cemile Burcu Kartal, "Türkiye'de Kadınların Siyasi Haklarını Kazanma Süreci ve 1930 Belediye Seçimleri" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2005), 162.

yardım gönderilmesine destek verdi. 1929'da İstanbul Kız Lisesi müdürlüğüne atandı. 1930'da İstanbul Şehir Meclisi'ne Beyoğlu'ndan seçildi. 1934'te tekrar seçildi. Kadınlara milletvekili olma hakkı tanınması üzerine 1935 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde ilk kadın milletvekillerinden biri oldu ve Cumhuriyet Halk Partisi Erzurum Milletvekili olarak TBMM'ye girdi. 1939 ve 1943 yıllarında yapılan genel seçimlerde de tekrar seçildi. 1946'da CHP İstanbul Milletvekili adayı oldu ancak seçilemedi. 22 Mart 1954'te İstanbul'da vefat etti.[10]

Nakiye Elgün, Nuray Özdemir, "Nakiye Elgün (1880-1954)", https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nakiye-elgun-1880-1954/, 05.05.2023.

Fatih ilçesinden seçilen Latife Bekir Çeyrekbaşı:

Latife Bekir Çeyrekbaşı (Işıkdoğdu), 1901'de İstanbul'da dünyaya geldi. Moralı Abdüllatif Suphi Paşa'nın oğlu Yusuf Kâmil Bey ile Nesime Hanım'ın kızıdır. Nesime Hanım, 1910 yılında Selanik'te kurulan *Teali Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti*'nin kurucusudur. Bu durum Latife Hanım'ın da annesi gibi kadın cemiyetlerinde etkin rol oynamasını sağlamıştır. Tük Kadınlar Birliği'nin 1927'den kapandığı yıl olan 1935'e kadar başkanlığını yapmıştır.[11] 1930'da İstanbul Şehir Meclisi'ne Fatih'ten seçildi. Latife Bekir'in tarihi bir eşikte önemli bir rol üstlenmiş ve hayatı kadın cemiyetlerinde geçmiş bir şahsiyet olarak, 1935 yılında TBMM'ye giren ilk kadın milletvekilleri arasında yer alamamış olması onu hayal kırıklığına uğratmıştır. Türkiye'nin çok partili düzene geçtiği 1946 seçimlerinde İzmir'de CHP listesinden Şükrü Saracoğlu'ndan sonraki en çok oyu alan milletvekili olarak meclise girmiştir.[12] Latife Bekir Çeyrekbaşı, 53 yaşında hayatını kaybetmiştir.[13]

Latife Bekir Çeyrekbaşı, TBMM Albümü (1920-2010), (Ankara: TBMM Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010), 477.

Eminönü ilçesinden seçilen Rana Sani Yaver ve Refika Hulusi Behçet:

Rana Sani Yaver, Cumhuriyet'in ilk yıllarında sivil toplum kuruluşlarında aktif rol alan kadınlardan biriydi. 1890 yılında doğduğu tahmin edilmektedir.[14] Türkiye'nin kulak burun boğaz cerrahisi alanındaki ilk uzmanlarından biri olan Dr. Sani Yaver'in eşidir.[15] Dr. Sani Yaver, 1950-1954 yılları arasında (IX. dönem) Demokrat Parti İstanbul Milletvekiliydi. Rana Sani Yaver Türk Kadın Birliği'nin 12. Uluslararası Kadınlar Kongresi ön-

10. Nuray Özdemir, "Nakiye Elgün (1880-1954) "https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nakiye-elgun-1880-1954/, Erişim 5 Mayıs 2023.
11. Gizem Gümüş, *Türk Kadın Hareketinde Latife Bekir Çeyrekbaşı (Işıkdoğdu)* (İstanbul: Libra Kitap, 2021), 40.
12. Aslı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 366.
13. Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik*, 369.
14. Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik*, 454.
15. Türk Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Derneği, "Tarihçe", https://www.kbb.org.tr/menu/tarihce-9, Erişim 1 Nisan 2022.

cesinde oluşturduğu Kanun Karşısında Kadın ve Erkek Müsavatı (eşitliği) Komisyonu'nun üyeliğini yapmıştır.[16] İstanbul Şehir Meclisi'nin Eminönü temsilcisi olan Rana Sani Yaver'in Nurullah ve Beria adında iki çocuğu vardı. 7 Kasım 1957 tarihinde hayata veda etmiştir.[17]

Rana Sani Yaver, Naci Sadullah, "Kadınlar Birliğinde Bir Saat", *Yedi Gün* 83, sy. 4 (1934): 3-4.

İstanbul Şehir Meclisi'nin Eminönü'nden seçilen bir diğer üyesi Refika Hulusi Behçet'tir. Refika Hanım, 1909 yılında anneannesi Kamer Hanım'ın Feneryolu Tevfik Paşa Sokağı'ndaki köşkünde dünyaya geldi.[18] Almanca ve Fransızca dillerine vâkıftı.

Atatürk Dönemi'nin önde gelen diplomatlarından Suat Davaz ile Fatine Davaz'ın kızıdır.[19] Behçet hastalığına ismini veren ve o dönemde Hasköy Zührevi Hastalıklar Hastanesi Başhekimi olarak görev yapan Hulusi Behçet ile 1923 yılında hayatını birleştirdi.[20] 23 Ocak 1993 günü vefat eden Refika Hanım, Edirnekapı Şehitliği'ndeki aile kabristanına defnedildi.[21]

Refika Hulusi Behçet, Aslı Davaz Arşivi.

Kadıköy ilçesinden seçilen Safiye Hüseyin Elbi:

İlk Türk Hemşirelerinden olan Safiye Hüseyin Elbi, 1882 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Babası, emekli Bahriye Feriki (Koramiral) Ahmet Besim Paşa, annesi, İngiliz soylularından Hammond Wilwart'ın kızı Josephin Wilvard'dır. İngiliz ve Alman okullarında eğitim alan Safiye Hanım, İngilizce, Fransızca, Almanca ve Rumca dillerine vâkıftı.[22] Türk Kadın Birliği'nin 12. Uluslararası Kadınlar Kongresi öncesinde oluşturduğu Kanun Karşısında Kadın ve Erkek Müsavatı (eşitliği) Komisyonu'nun da başkanlığını üstlendi.[23] İstanbul Şehir Meclisi'nde Kadıköy temsilcisi olarak görev yaptı. 1946 milletvekili se-

16. Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik*, 418.
17. "Mevlid-i Şerif", *Milliyet*, 6 Kasım 1958, 2.
18. Aslı Davaz ile 1 Mart 2022 tarihinde yapılan görüşme.
19. Taha Toros Arşivi: 001527617006.
20. Gülay Satar, "Hulusi Behçet ve Behçet Hastalığının Tıp Literatürüne Giriş Süreci" (Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2009), 11.
21. Taha Toros Arşivi: 001527617006.
22. "İstanbul Umumi Meclisi Azasının Şehir İşleri Hakkındaki Düşünceleri", İstanbul Belediye Mecmuası 8, sy. 80, (Nisan 1931): 315-316.
23. Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik*, s. 421.

çimlerinde Nakiye Elgün ile birlikte İstanbul CHP adayı oldular ancak seçilemediler.[24] 82 yıllık ömrünün son günlerini Gureba Hastanesi'nde geçiren Safiye Hüseyin, 7 Temmuz 1964 günü vefat etmiştir. Zincirlikuyu Mezarlığı'nda medfundur.[25]

Safiye Hüseyin Elbi, Salt Araştırma Arşivi: FFT591103.

Yusuf Ziya Bey'in 1933 yılındaki istifası üzerine, yedek üyelikten asil üyeliğe geçen Beyoğlu temsilcisi Ayşe Remzi Çiner:

Eğitim ve çocukluk yıllarına dair ayrıntılı bilgi bulunmayan Ayşe Remzi Hanım, Türkiye Turing Kulübü'nün Kurucusu Reşit Saffet Atabinen'in kardeşi[26] ve III., IV., V. ve VI. dönem Sivas milletvekili Remzi Çiner'in eşidir.[27] Ayşe Remzi Hanım, 1939 yılı Haziran ayında beş gün arayla tıp öğrencisi oğlunu ve babasını kaybetmiştir.[28] 1930 yılı yerel seçimlerinde Beyoğlu'ndan aday gösterilen Ayşe Remzi Çiner yedekte kalmış ancak 1933'te üyelerden Yusuf Ziya Bey'in istifası üzerine boşalan meclis üyeliğine gelmiş ve meclisin ilk döneminde görev yapan 6 kadından biri olmuştur. Ayşe Remzi Türk Kadınlar Birliği yöneticilerindendir. Uluslararası Kadınlar Birliği'nin (International Alliance of Women) 1935 yılında İstanbul'da düzenlediği 12. Kongresi'nde yedek üye olarak yer almıştır.[29]

Ayşe Remzi Çiner, "Şehir Meclisi'ne Yeni İltihak Eden Azalar", *Cumhuriyet*, 17 Teşrin-i Sani 1933, 1.

Kent Arşivinde Kadınlar

Araştırmada başlıca kaynaklar arasında yer alan İBB Arşiv Müdürlüğü bünyesindeki meclis tutanakları, dönemin karar ve uygulamalarına ışık tutması ve mecliste yürütülen müzakerelerin izinin sürülebilmesi bakımından mühimdir. Şüphesiz resmi arşiv belgeleri daima gerçekleşenleri, olduklar haliyle kayıt altına almaktan ziyade, kabul görmüş biçimlerle yarınlara bırakır. Dolayısıyla salt meclis kararları veyahut bir başka resmi arşiv belgesi üzerinden bir vakayı objektif biçimde değerlendirebilmek her zaman mümkün olamamaktadır. Bu sebeple, meclis tutanaklarının -imkân varsa hatırat veya- yazılı basın üzerinden mukayese ve sağlamasını yapmak daha nitelikli verilere ulaşmaya imkân sağlamaktadır. Meclis oturumları sonrasında karar tutanak-

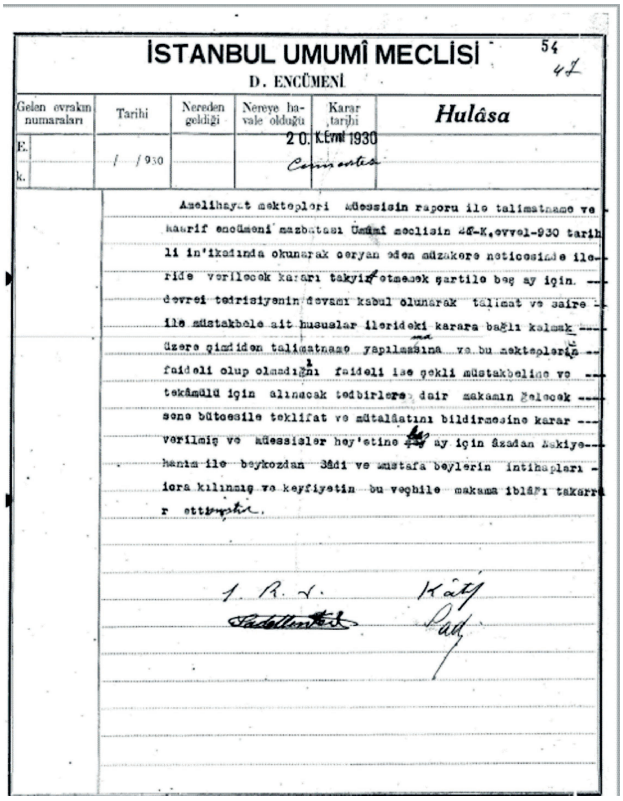
24. "Seçimin Umumi Neticesi", *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1946, 1.
25. Taha Toros Arşivi: 001523255006.
26. Güneş Güler, "Reşit Saffet Atabinen ve Faaliyetleri (1923-1965)" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019), 128.
27. *TBMM Albümü (1920-2010)* (Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010), 355.
28. "Teşekkür", *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1939, 4.; "Acı Bir Kayıp", *Tan*, 29 Haziran 1939, 4.
29. Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik*, 361.

larının kayıt altına alındığı ve oturumun gerçekleştiği tarihlerdeki gazete haberleri, mecliste yaşanan tartışmaları ve kararların aldığı şekle dair nasıl, neden ve kim sorularına yanıt bulma fırsatı vermiştir.

Ancak gerek kadın gerekse erkek meclis üyelerinin günümüze ulaşmış hatırat ve kişisel arşivleri konusunda pek şanslı değiliz. Kuşkusuz her biri döneminin entelektüel birer portresi olan kadınların kişisel arşivleri kritik önem taşıyor ancak ne yazık ki hepsi günümüze ulaşabilmiş değil. Ayrıca dönemin meclis başkanı olan, İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Muhittin Üstündağ da dahil olmak üzere muhtelif araştırmalar vesilesiyle tetkik edilen birçok ismin[30] hatıratına ulaşılamamıştır.

Bir meslek ve bilim dalı olan arşivciliğin modern çağın gereklerine uygun olarak dijital ortama aktarılması, erişim imkânı ve standardizasyonu sağlaması bakımından önem taşımaktadır.[31] Tüm kamusal arşivler gibi kent arşivleri de araştırmacılara açık olmalıdır. Arşivin fiziksel muhafaza koşulları, arşiv materyaline erişim ve kullandırma politikası ile dijitalleştirme politikası belirleyicidir.[32] 2014 yılında yapılan bir araştırmaya göre modern teknik ve fiziksel imkânları olan[33] İBB Arşiv Müdürlüğü, araştırmada incelediğimiz meclis karar tutanakları başta olmak üzere arşiv belgelerinin modern biçimde dijital ortama aktarılmış olması ve araştırmacıların hizmetine sunulması bakımından Türkiye'deki örnek arşiv kurumları arasında yer almaktadır. Açık erişime açılmamış olmakla beraber, araştırmacıların başvuru dilekçelerine istinaden araştırma olanağı sağlanmakta ve belirli başlıklarda talep edilen belgeler istifadeye sunulmaktadır.

Eğitim, İstanbul Şehir Meclisi'nin ilk toplantı gündemlerinden biriydi. Öğrencilere pratik yabancı dil ve ticaret bilgisi kazandıran bir kurs olan Ameli Hayat Mektebi'nin koşulları eğitime uygun değildi. Binaların fiziksel şartlarının yetersizliği, yabancı dil eğitiminin istenen düzeyde olmaması ve kız çocuklarına suiistimal iddiaları hakkında bilgi verilerek alınacak tedbirler görüşüldü. Ayrıca öğrencilerin ücretsiz olarak eğitim almaları talep edildi. Meclis, teklifi sunan Maarif Komisyonu'ndan Nakiye Hanım ile Sadi ve Mustafa Beyleri okulların kurucusu olarak belirleyip okullar açılana kadar hazır hale getirilmesini kararlaştırdı.[34]

İSTANBUL UMUMÎ MECLİSİ

D. ENCÜMENİ

Gelen evrakın numaraları	Tarihi	Nereden geldiği	Nereye havale olduğu	Karar tarihi	Hulâsa
E.	/ /930			20 Kânunuevvel 1930	
K.					

Ameliyat mektepleri müdüriyetinin raporu ile talimatname ve maarif encümeni mazbatası Umumi meclisin 46-K.evvel-930 tarihli in'ikadında okunarak cereyan eden müzakere neticesinde ileride verilecek kararı takyid etmemek şartile beş ay için. devresi tetkisiyenin devamı kabul olunarak talimat ve saire ile müstakbele ait hususlar hakkındaki kararda bağlı kalmak üzere yeniden talimatname yapılmasına ve bu mektepler faideli olup olmadığını faideli ise şekli müstakbeline ve tekâmülü için alınacak tedbirlere dair makamın gelecek sene bütçesile teklifat ve mütalâatını bildirmesine karar verilmiş ve müdüriyetler heyetine 4 ay için fazadan Nakiye hanım ile beykozdan Sâdi ve Mustafa beylerin intihapları icra kılınmış ve keyfiyetin bu veçhile makama iblâğı takarrür ettiğinden.

İBB Kurum Arşivi, Karar No: 47/54, Tarih: 20.12.1930.

Latife Bekir, meclisin 12 Şubat 1931 tarihli oturumunda tramvaylar hakkında bir takrir verdi: Buna göre tramvayların kapasitesinden fazla yolcu almaması, araçların temizliğine dikkat edilmesi, kondüktörlerin araç hareket ettiğinde güçsüzlere yardım etmesi, üstü örtülü oturaklar yapılması temenni edilmekteydi. Ayrıca İstanbul Belediyesi'nin de bu hususta girişimde bulunması bekleniyordu.[35]

Safiye Hüseyin Hanım, Suadiye'de işletilmekte olan otobüslerin Taksim-Büyükdere hattına nakledilmesi işinin bir an evvel halledilmesi için konuyu meclis gündemine taşımıştı.[36]

30. Bunlardan biri de İstanbul Şehir Meclisi'ne Üsküdar'dan seçilen ve 1934-1938 yılları arasındaki ikinci döneminde görev yapan Makbule Esat Işık hanımdır. Makbule hanımın 1970'lere varan ömrüne dair hatırata ulaşılamamıştır. Makbule hanım aynı zamanda Üsküdar'da halkoyuyla seçilmiş ilk kadındır. Songül Güneş, "İstanbul Şehir Meclisi'nden Bir Üsküdarlı: Makbule Esat Işık Hanım ve Faaliyetleri (1934-1938)", XI. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu, Yayımlanmamış Sempozyum Bildirisi, 15-17 Ekim 2021.

31. Mehmet Canatar, "Arşiv Bilinci Üzerine", *Arşiv Dünyası*, sy. 2 (Ekim 2003): 6.

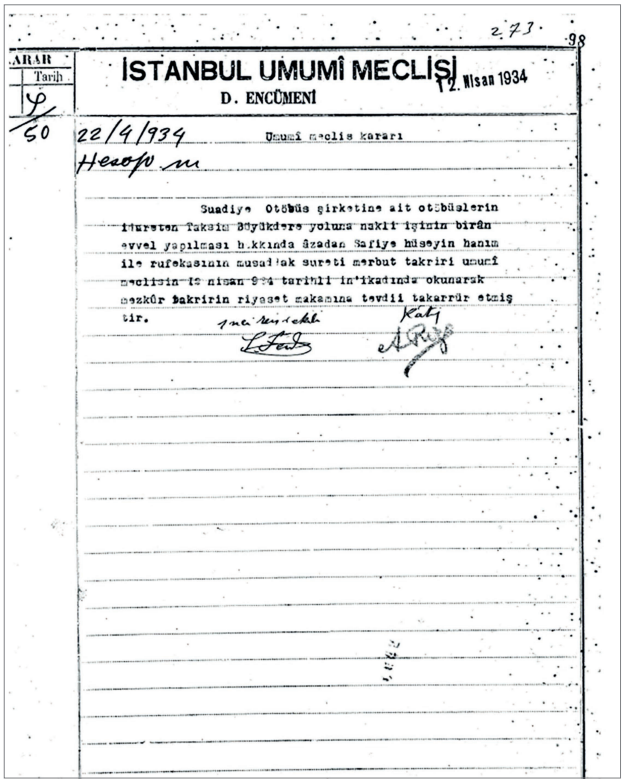
32. Yasin Şeşen, "Kent Arşivi Kültürü İhtiyacımız", *Türk Kütüphaneciliği* 30, sy. 1 (2016): 111.

33. Alpaslan Hamdi Kuzucuoğlu, "Arşiv Binalarında Risklere Yönelik Koruma Çalışmaları: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivleri", *Arşiv Dünyası*, sy. 16-17 (2014): 14.

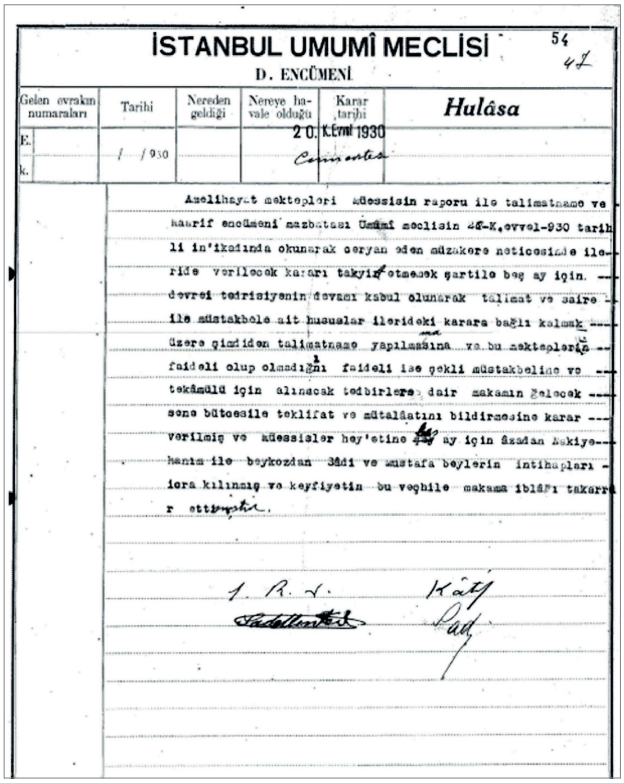
34. "Şehir Meclisi'nde", *Cumhuriyet*, 21 Kanun-u Evvel 1930, 2; İBB Kurum Arşivi, Karar No: 47/54, tarih: 20.12.1930.

35. "Şehir Meclisi", *Milliyet*, 13 Şubat 1931, 3; "Şehir Meclisi'nde", *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1931, 2; İBB Kurum Arşivi, Karar No: 71/78, tarih: 12.02.1931.

36. İBB Kurum Arşivi, Karar No: 273/98, tarih: 22.04.1934.

İBB Kurum Arşivi, Karar No: 71/78, Tarih: 12.02.1931.

İBB Kurum Arşivi, Karar No: 273/98, Tarih: 22.04.1934.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi arşivlerindeki taramalar sonucunda kadınların kent yönetiminde alınan kararlarda aktif rol aldığı göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra belediyenin resmi yayın organı olan *İstanbul Belediye Mecmuası'nda*[37] da seçilen kadınların kentleşme faaliyetlerine dair düşünceleri yer almaktadır.[38]

Sonuç

İstanbul Büyükşehir Belediyesi arşivleri, kentin siyasal ve toplumsal yaşamına dair kıymetli bilgi ve belgeler barındırıyor. Erken Cumhuriyet döneminde halkoyuyla ilk kez seçilerek İstanbul Şehir (Umumi) Meclisi'nde söz sahibi olan kadınların meclis karar tutanakları ışığında ve süreli yayınlar aracılığıyla verdikleri beyanat ve röportajlar kadınların kent yönetimine ilişkin kanaat ve gözlemleri hakkında fikir vermektedir. Meclis'in ilk kadın üyeleri, Millî Mücadele sürecinde aktif rol almış; Cumhuriyet'in ilanı sonrasında ise sağlık, eğitim, sosyal yardım ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi pek çok alanda toplumda söz sahibi olan ve birçoğu da Türk Kadınlar Birliği'ne mensup şahsiyetlerdir.

Bu çalışmada, her biri kadın hakları ve modernleşme konusunda toplumda öncü roller üstlenen kadınların portrelerini yakından tanıma ve yerel yönetimlerde üstlendikleri görevlerdeki faaliyetlerinin incelendiği araştırma sürecine dair genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Kaynakça

Resmî Gazete
Resmî Gazete, 14 Nisan 1930, sy. 1471.

Kurum Arşivleri
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kurum Arşivi
SALT Araştırma

Kişisel Arşivler ve Görüşmeler
Aslı Davaz ile Görüşme: 1 Mart 2022
Aylin Tektaş Arşivi
Taha Toros Arşivi

Araştırma Eserleri
Bock, Gisela. *Avrupa Tarihinde Kadınlar.* çev. Zehra Aksu Yılmazer. İstanbul: Literatür Yayınları, 2004.

Canatar, Mehmet. "Arşiv Bilinci Üzerine", *Arşiv Dünyası*, sy. 2 (Ekim 2003): 6-6.

Davaz, Aslı. *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Or-*

37. Eylül 1924-Mart 1942 tarihleri arasında 199 sayı çıkan mecmua, 73. sayısından itibaren İstanbul Belediye Mecmuası adını aldı. Zafer Toprak, "İstanbul Şehremaneti Mecmuası", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* Cilt 7 (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994), 149.

38. "İstanbul Umumi Meclisi Azasının Şehir İşleri Hakkındaki Düşünceleri", *İstanbul Belediye Mecmuası* 8, sy. 80, (Nisan 1931): 315-316.

tadoğu Kadın Hareketleri. 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Emrence, Cem. *99 Günlük Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Güler, Güneş. "Reşit Saffet Atabinen ve Faaliyetleri (1923-1965)". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019.

Gümüş, Gizem. *Türk Kadın Hareketinde Latife Bekir Çeyrekbaşı (Işıkdoğdu)*. İstanbul: Libra Kitap, 2021.

Güneş, Songül. *İstanbul'un Son Şehremini Muhittin Üstündağ*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müdürlüğü Yayınları, 2023.

Güneş, Songül. "İstanbul Umumi Meclisi'nde Beykoz Azalarının Faaliyetleri (1930-1938)". *Beykoz 2020 Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, İstanbul: Beykoz Kitaplığı, 2021.

Güneş, Songül. "İstanbul Şehir Meclisi'nden Bir Üsküdarlı: Makbule Esat Işık Hanım ve Faaliyetleri (1934-1938)". XI. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu, yayımlanmamış sempozyum bildirisi. 15-17 Ekim 2021.

Kartal, Cemile Burcu. "Türkiye'de Kadınların Siyasi Haklarını Kazanma Süreci ve 1930 Belediye Seçimleri". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2005.

Kuzucuoğlu, Alpaslan Hamdi. "Arşiv Binalarında Risklere Yönelik Koruma Çalışmaları: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivleri". *Arşiv Dünyası*. sy. 16-17 (2014): 6-15.

Oktay, Tarkan. *Osmanlı'da Büyükşehir Belediye Yönetimi: İstanbul Şehremaneti*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.

Satar, Gülay. "Hulusi Behçet ve Behçet Hastalığının Tıp Literatürüne Giriş Süreci". Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2009.

Şeşen, Yasin. "Kent Arşivi Kültürü İhtiyacımız". *Türk Kütüphaneciliği* 30, sy. 1 (2016): 108-113.

Toprak, Zafer. "İstanbul Şehremaneti Mecmuası", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi Cilt 7*. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

Süreli Yayınlar

Cumhuriyet, İstanbul Belediye Mecmuası, Milliyet, Tan Yedi Gün

Elektronik Kaynaklar

Özdemir, Nuray. "Nakiye Elgün (1880-1954)". https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nakiye-elgun-1880-1954/. 05.05.2023.

Türk Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Derneği. "Tarihçe". https://www.kbb.org.tr/menu/tarihce-9. 01.04.2022.